

1811: het ontstaan van de gemeenten (en andere veranderingen)

Anja Tanke

De gemeenten in Nederland bestaan dit jaar 200 jaar. Er was geen landelijke perscampagne om het heugelijke feit wereldkundig te maken. Ook in mijn eigen woongemeente heb ik er niets van gemerkt. Geen feestcomité, geen feestelijk glossy magazine, geen massaal gemeentelijk verjaardagsfeestje met een taart met 200 kaarsjes . . . helemaal niets! Twentse gemeenten die er wel aandacht aan schenken, zijn op één hand te tellen. Kennelijk leeft het niet. Ik moet u bekennen, bij mijzelf ook niet. Toch worden wij allemaal dagelijks met een beslissing uit 1811 geconfronteerd, ook al zijn we ons daarvan niet altijd bewust. Maar hoe is het zo gekomen, wat gebeurde er in 1811 en hoe zat het in Borne?

Wat er aan vooraf ging

Het politieke landschap wijzigde eind achttiende- en begin negentiende eeuw drastisch. Voor de inwoners van ons land waren het onrustige, roerige tijden. In een vogelvlucht wordt in een halve pagina toegelicht wat er in pakweg 30 jaar gebeurde in het staatsbestel.

De Republiek der Verenigde Nederlanden

Vanaf 1588 tot 1795 bestond de Republiek der Verenigde Nederlanden uit onafhankelijke staatjes (de provincies) die gezamenlijk besluiten namen in de Staten Generaal. De rechtspraak en het bestuur regelden de provincies zelf. De stadhouder was de hoogste ambtenaar onder de Staten.

In het laatste kwart van de achttiende eeuw ontstond, onder andere geïnspireerd door de Amerikaanse onafhankelijkheid in 1776, een nieuwe stroming: de patriotten. Zij wilden onder andere meer democratie en een eerlijke verdeling van de invloedrijke functies. Deze stellingname plaatste de patriotten tegenover de niet standvastige stadhouder en de regenten die uit waren op macht. In de periode tot 1794 kwamen de partijen zowel in woord als daad steeds vaker tegenover elkaar te staan¹.

De Bataafse Republiek

In 1789 brak de Franse revolutie uit. Een aantal patriotten maakte die van dichtbij mee omdat zij, om het vege lijf te redden, de publiek ontvlucht waren. Eén van de Franse politieke leiders verklaarde in 1792 dat Frankrijk ieder land zou steunen om zijn vrijheid te herwinnen: "*Wij kunnen pas gerust zijn als heel Europa in vuur en vlam staat*". In hetzelfde jaar onderhandelde de Franse minister van Buitenlandse Zaken met enkele Nederlandse patriotten over de toekomstige grenzen. Op 1 februari 1793 ontving Willen V de Franse oorlogsverklaring en een jaar later is de republiek in Franse handen: de Bataafse Republiek ontstaat. Er komen "provisionele representanten van het volk", het zijn leden uit de municipaliteit (het gekozen gemeentebestuur) die de gemeente vertegenwoordigen in het provinciaal bestuur. De plaatselijke milities krijgen een bijzondere rol, zij worden verantwoordelijk voor de

verdediging van de municipaliteit met name tegen Oranjegezinde troepen². Wat er in Borne in deze periode gebeurde, kunt u lezen in *Boorn & Boerschop* 2011-2³.

Het Koninkrijk Holland

Aan de decentrale structuur van de Bataafse Republiek kwam een einde toen in 1806 het Koninkrijk Holland ontstond. Napoleon zette zijn broer Lodewijk Napoleon aan het hoofd om het land beter te controleren.

Koning Lodewijk Napoleon loste niet Napoleons verwachtingen in. Hij probeerde de Nederlandse belangen te dienen. Hij verkleinde het leger in plaats van, zoals zijn broer wilde, het te vergroten. Bij keizerlijk decreet werd in maart 1810 allereerst het zuiden onder Frans bestuur gesteld, in juli volgde de rest van het voormalige koninkrijk Holland⁴.

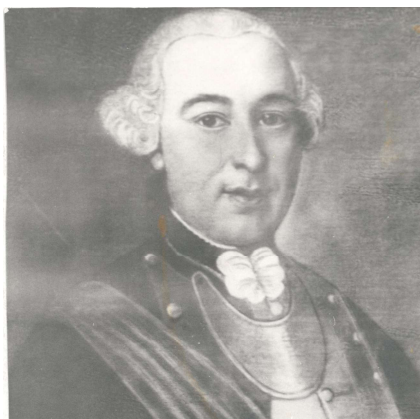
Deel van het Franse keizerrijk

De gemeenten ontstaan

Op 6 januari 1811 volgde een nieuw keizerlijk decreet. Dit bepaalde dat op 1 maart 1811 de Franse wetten, de Franse bestuursindeling en de Franse rechterlijke organisatie ook van toepassing zijn op ons land.

Het betekende het eind van het richterampt Borne en de gemeenten ontstonden. Vaak werden bij het bepalen van de gemeentegrenzen de grenzen van de voormalige kerspels of richterampten aangehouden. In het decreet van 21 oktober 1811 worden onder andere de grenzen van de Nederlandse gemeenten definitief vastgelegd.

De mairie (gemeente) Borne lag in het arrondissement Almelo. Op 10 april 1811 wordt in de woning van W.C. Lantman, bij gebrek aan gemeentehuis, het gemeentebestuur en de uit 15 mannen bestaande gemeenteraad geïnstalleerd door de onderprefect van het arrondissement. Lantman wordt benoemd tot maire (burgemeester), G.J.O.D. Dikkers tot adjunct-maire (secretaris). Lantman ontvangt voor het gebruik van een kamer in zijn woning (Grotestraat 41) als gemeentehuis over 1811 een vergoeding van f 24,-⁵.

Burgemeester W.C. Lantman

Taken van de nieuwe gemeenten

Gemeenten waren destijds louter administratieve eenheden die geen eigen beleid maakten. De Franse Gemeentewet van 1811 bepaalde een minimale omvang van 500 inwoners, maar streefde naar een aantal van ongeveer 2.000 inwoners⁶.

Eén van die administratieve taken was het registreren van de bevolking. Een dergelijke registratie vond plaats om te weten hoeveel belasting geïnd kon worden en hoeveel jonge mannen opgeroepen konden worden voor militaire dienst. De nieuwe gemeenten werden verplicht gesteld o.a. een burgerlijke stand en een registratie van dienstplichtigen bij te houden. Daarnaast werd iedereen verplicht een vaste achternaam aan te nemen én te houden. De achternamen werden in het zogenaamde register van naamsaanneming opgetekend. In Twente duurde het een aantal jaren voordat iedereen aan de verplichting van het gebruik van één en dezelfde achternaam gewend was.

Bij de burgerlijke stand van 1811 werden vier registers aangelegd:

- het register van geboorten;
- het register van huwelijken en echtscheidingen;
- het register van overlijden;
- het register van huwelijksaangiften en huwelijksafkondigingen⁷.

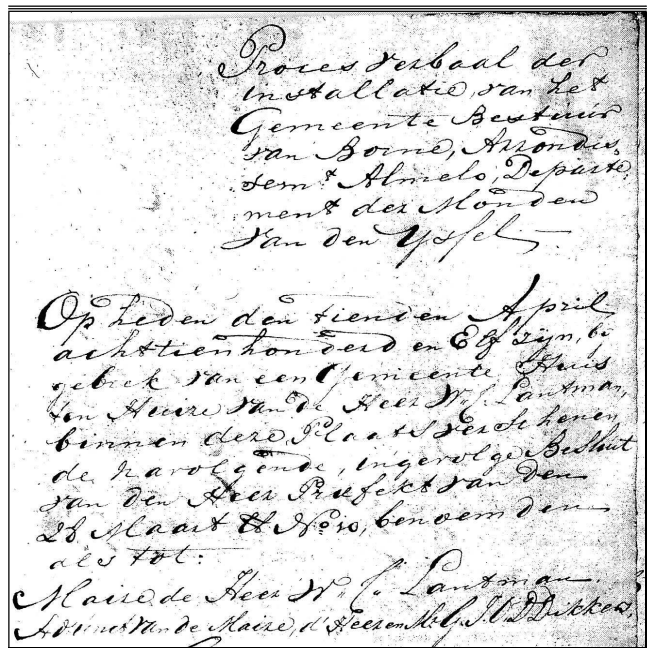
Daarmee was de juridische status van de doop en het sluiten van een huwelijk door de kerken definitief veranderd, het werd een "vrijwillige" keuze. De allereerste registratie in één van de nieuwe registers was op 13 april: het overlijden van de 95 jarige Bertus Kolk uit Hertme.

Andere veranderingen

Nu het richteramtbet was opgeheven en er geen richter meer was om recht te spreken en afspraken tussen partijen bindend vast te leggen, kwam daarvoor in de plaats de vrederechter als laagste rechter in een landelijk uniform rechtstelsel. De vrederechter sprak o.a. recht in zaken betreffende roerende goederen. Daarnaast trad hij op in familie- en erfrechtelijke zaken, zoals het benoemen van curatoren en voogden⁸. Inwoners uit de kersverse gemeente Borne moesten hiervoor naar de vrederechter in Delden. Kwam men er niet uit dan kon de stap gemaakt worden naar de zogenaamde *Rechtbank van eerste aanleg* in Almelo. Deze rechtbank behandelde ook strafzaken.

Bronnen:

1. http://nl.wikipedia.org/wiki/Republiek_der_Zeven_Vereinigde_Nederlanden
2. http://nl.wikipedia.org/wiki/Bataafse_Revolutie
3. *Boorn & Boerschop* 2011-2. Artikel van Jan Deckwitz: *Uit het leven van een markante Bornenaar: Lubbert Drekkers -2.*
4. http://nl.wikipedia.org/wiki/Koninkrijk_Holland
5. *Groeten uit Borne*. Door drs. G.P. ter Braak en H. Noordhuis. Borne 1992.
6. http://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_gemeente
7. http://www.geschiedenisbelevens.nl/Artikelen/Geschiedenis/200_jaar_burgerlijke_stand_in_Nederland/
8. [http://nl.wikipedia.org/wiki/Vrederechter_\(Nederland\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Vrederechter_(Nederland))
9. http://nl.wikipedia.org/wiki/Verenigd_Koninkrijk_der_Nederlanden

Proces-verbaal van de installatie van het gemeentebestuur van Borne op 10 april 1811.

De raadsleden waren: F. v.d. Aa, J. Mulder, B. Mulder, H. Doorncate, T. ten Cate, A. Eenhuis, J. Wildijk, H. Rierink, G. Misdorp, J. Veldhuis, A. Bartelink, A. ten Hulscher, W. Nijhuis, H. Mulder, J. Morshuis.

Het notariaat wordt in 1811 omgevormd. De notaris bestond al, maar zijn taken werden gewijzigd. Zij maken akten op om afspraken tussen personen vast te leggen, b.v. testamenten, aan- en verkopen, hypotheek en huwelijksvoorwaarden. Ook kwamen er kwamen notariële standplaatsen. De eerste Bornse notaris (én burgemeester) is W.C. Lantman.

Het einde van de Franse overheersing

In 1813 is het afgelopen met de Franse overheersing. Nadat Pruisische en Russische troepen de Fransen verdreven hebben, keerde Willem Frederik, zoon van stadhouder Willem V terug naar Den Haag. Hij ontvangt daar op 2 december 1813 de titel *Soeverein Vorst van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*⁹.

Hij handhaafde de door de Fransen ingerichte bestuurlijke en gerechtelijke indeling en niet minder belangrijk: de wetgeving. Daardoor kon gemakkelijk een begin worden gemaakt met het inrichten van het koninkrijk. Omdat er op deze wijze geen breuk is met het verleden in wetgeving en bestuurlijke organisatie, kunnen we 1811 aanhouden als geboortjaar van de Nederlandse gemeenten.